

Temayên Pirsgirêknabend di Edebîyata Zarokan de

Çocuk Edebiyatında Sorun Odaklı Temalar

Problem-Oriented Themes in Children's Literature

Ferhat ÇİFTÇİ

Ferhat ÇİFTÇİ	Ferhat Çiftçi https://orcid.org/0000-0003-4117-2477 ferhateiftci1@gmail.com Ph.D., Muş Alparslan University, Muş, Türkiye.
Jêgir Citation Atıf	Çiftçi, F. (2025). Temayên Pirsgirêknabend Di Edebîyata Zarokan De. <i>Artuklu Kurdology</i> (18). 12-35 DOI: 10.35859/artuklukurdology.1578988
Dîroka Şandinê Submission Date Geliş tarihi	04.10.2024
Dîroka Qebûlê Acceptance Date Kabul Tarihi	23.12.2024
Dîroka Weşandinê Publication Date Yayın tarihi	30.01.2025
Cureyê Gotarê Article Type Makale Türü	Gotara vekolinê Research article Araştırma makalesi
Hakemî Peer-Review Hakemlik	Cot Nenas – Du ji derve Double anonymized - Two External Çift Taraflı Kör Hakemlik – İki hakem
Beyana Etîk Ethical Statement Etik Beyanı	Hatîye beyankirin ku di pêkanîn û nivîsina vê xebatê de hemû rêzikên zanistî û etîk hatine şopandin û hemû çavkanî bi awayekî têtûz hatine referanskirin <i>It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.</i> Bu çalışma yapılırken ve yazılırken bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve kullanılan tüm kaynaklara uygun şekilde atıfta bulunduğu beyan edilir.
Kontrola İntihalê Plagiarism Checks Benzerlik Kontrolü	Belê – iThenticate <i>Yes – iThenticate</i> Evet – iThenticate
Nakokiyên Berjewendiyar Conflicts of Interest Çıkar Çatışması	Di gotarê de di navbera nivîskar û ti aliyên din nakokîya berjewendîyê tune ye. <i>There is no conflict of interest between the author and any parties in the article.</i> Yazar ile makalede yer alan taraflar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.
Alîkarîya Darayî Grant Support Maddi Destek	Nivîskar beyan dike ku wî ji bo vê vekolinê ti fonên derveyî wernegirtine. <i>The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.</i> Yazar(lar), bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadıklarını kabul etmektedirler.
Mafê Telifê & Destûr Copyright & License Telif Hakkı & Lisanslama	Nivîskar li jêr lîsansa CC BY-NC 4.0 mafê xwe yê li ser xebata xwe diparêzin. <i>Authors publishing in the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.</i> Dergide yayın yapan yazarlar, CC BY-NC 4.0 kapsamında lisanslanan çalışmalarının telif haklarını saklı tutarlar.

KURTE

Ev gotar, di edebîyata zarokan de temayên pirsgirêknawend û çareseriyên wê dinirxîne. Pirsgirêknawend di nav mijarên edebîyata zarokan de pêdaçûneke giring tê hesabandin. Bi piranî di nav edebîyata zarokan de ev berhem wekî metnên nû tîn hesabandin. Herçiqas meriv di nav berhemên klasîk/kevin de li hin pirsgirêkan rast bê jî ev pêdaçûna nûjen pirsgirêkan di navenda berhemên de bi cih dike û bi amanceke plankirî wan bi kar tîne. Loma pirsgirêk û çareserîya wê di berhemên berbehs de bi taybetî tîn sêwirandin. Amanca sereke ya nêrîna pirsgirêknawend ew e ku zarok di gel navbeynkarîya berhemên wisa pirsgirêkên xwe çareser bikin yan jî jî vî alîyî ve alîkarîyekê bibînin. Ji xeynî vê yekê xwînerên din jî bi saya van berhemên jiyanê nas dikin û dibin xwedî nirxên wekî alîkarî, empatî û hwd. Pirsgirêknawend li gor prensîbên sereke yê edebîyata zarokan yê wekî rastîya zarokan û îzafiyeta zarokan şikil digire. Ji ber vê yekê hin taybetiyên xweser jî dihevine. Berhemên mînak ku di vê xebatê de wekî vekolîna analîtîk a dokuman hatine nirxandin berhemên Kurmancî û yê wergêrana Kurmancî ne û temayên wan dikare wiha bîn rêzkerin: Pirsgirêkên ranezanê, nexweşiyê, wendabûnê, tenêmayînê, tîrsa çûna cem bijîşk, tîrsa çûn û destpêkirina dibistanê, qonaxa dijiwarîya hînbûnê ya ajotina bisiklêtê, tîrsa çûyina cem berber, kêmasîya bixwebaweriyê, feqîrî û zarokên xebatkar, parastina hawirdorê, pirsgirêka yêdînbûnê, pirsgirêka koçkirinê ya li herêmên tundûtîjî lê diqewime.

Peyvên Sereke: Edebîyata zarokan, pirsgirêknawend, temayên pirsgirêknawend, rewşa çareseriyê.

ÖZ

Bu çalışmada çocuk edebiyatında sorun odaklı temalar ve bunların çözümleri incelenmektedir. Sorun odaklılık, çocuk edebiyatı konuları arasında önemli bir yönelim olarak kabul edilir. Çocuk edebiyatında bu eserler çoğunlukla yeni metinler olarak konumlandırılır. Her ne kadar bazı sorunlara geleneksel eserlerde rastlanılsa da bu yönelim sorunları merkeze alır ve onları amaçlı olarak kullanır. Bu yüzden sorun ve çözümü, söz konusu eserlerde özel olarak kurgulanır. Sorun odaklılığın temel amacı, çocukların bu tür ürünler aracılığıyla sorunlarını çözmeleri veya bu konuda yardım almalarıdır. Bunun dışında diğer okuyucular da bu ürünler sayesinde yaşamı tanır, yardımlaşma, empati vb. değerlere sahip olur. Sorun odaklılık çocuk edebiyatının temel ilkeleri olan çocuk gerçekliği ve çocuğa göreliliğe uygun olarak şekillenir. Ayrıca bazı bağımsız özellikler de içerir. Bu çalışmada doküman analizi yöntemiyle incelenen örnek ürünler Kürtçe ve Kürtçeye çevrilmiş eserlerden oluşmakta olup temaları uyku sorunu, hastalık ve doktor korkusu, kaybolma, okula başlama korkusu, bisiklet sürmeyi öğrenme güçlüğü, yalnız kalma, berbere gitme korkusu, özgüven eksikliği, yoksulluk ve çocuk işçiler, çevreyi koruma, göç ve ötekileştirmenin yaşandığı bölgeler şeklinde sıralanabilir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk edebiyatı, sorun odaklılık, sorun odaklı temalar, çözüm durumu.

ABSTRACT

In this study, problem-focused themes in children's literature and their solutions are analyzed. The focus on problem themes is viewed as an important approach within the subjects of children's literature. These works are often regarded as contemporary texts in children's literature. While traditional works may also include certain problems, problem-focused literature intentionally centers these issues and addresses them purposefully. Therefore, the problem and its solution are specifically crafted in these texts. The primary purpose of problem-focused themes is to help children solve their own or idiosyncratic find guidance in addressing them through these works. Additionally, other readers gain insight into life through these stories, fostering values such as cooperation, empathy, and more. Problem-focused themes are developed in line with the core principles of children's literature—child-centered reality and relevance—while also possessing independent qualities. In this study, the sample works analyzed

through the document analysis method consist of Kurdish and translated texts, with themes that include sleep issues, fear of illness and doctors, getting lost, fear of starting school, challenges in learning or ride a bicycle, loneliness, fear of going to the barber, lack of self-confidence, poverty and child labor, environmental protection, life in conflict zones, migration and marginalization.

Keywords: Children's literature, problem orientation, problem-focused themes, solution status.

Destpêk

Edebîyata zarokan, di serdema modern de wekî têgiheke nû tê qebûlkirin û bikaranîn. Ev nûbûna wê, bi pêşketina perwerde û navendbûna psikolojîya zarokan re têkildar e. Di her demê de zarok û edebîyat hebûne û evana di nav jiyane de cihekî giring girtine. Lêbelê zarok çiqas hatiye naskirin û ji bo wan bi taybetî çi hatiye amadekirin, ev mijareke rexneyî ye. Ji ber vê yekê tê gotin ku berhemên ku bi têgihiştina klasîk ji bo zarokan hatine nivîsandin ne li ser zarokan in (Oğuzkan, 2013, r. 3). Bi vî awayî di gel pêşketina pedagojî û guherîna zêhniyetê hewcedarîya naskirina dinyaya zarokan pêk hatiye û herwiha ji bo wan hewcedarîyan metnên nû derketine pêş û pê de pê de edebîyata zarokan di nav edebîyatê de ji xwe re şûneke taybet wergirtiye. Loma edebîyata zarokan wekî şaxeke serbixwe dikare bê binavkirin.

Di nav edebîyata her neteweyê de edebîyata zarokan wekî şaxek bi qonaxên cihêreng berfireh bûye. Jiyan û çanda neteweyan û tezahurên wê wekî berhem û pêkanînen kevneşopî di vê navberê de wekî destpêk yan jî çavkanî dikare bê nîşandan. Bi gotina Ungan, Arıcı û Şimşek (2016, r. 163), çavkanîya herî pêşî ya edebîyata zarokan ji berhemên edebîyata gelî pêk tên. Edebîyata zarokan ya modern jî li ser vê yekê ava bûye û geşedanek peyda kiriye. Di vê mijarê de bandora dinyaya Rojava (Amerîka û Ewropa) nayê înkarkirin. Edebîyata zarokan ya modern wekî çavkanî nebe jî herî pêşî di nav neteweyên Rojavayî de ji xwe re eleqeyek peyda kiriye û wekî ixraca çandî û edebî tesîr li civatên Rojhilatî kiriye û ew şibandiye xwe. Îro di nav edebîyata zarokan de hin mijarên modern bi rastî ji aliyekê ve wekî encama temasa çandî dikare bê xwendin. Ji ber vê yekê di navbera edebîyata zarokan û têgihên modern yê polîtîka, çand, perwerde, derûnnasî û hwd. û guherîna wan de têkilîyek dikare bê avakirin. Li gor Şirin (2019, r. 13) edebîyata zarokan hê jî wekî enstrumanekê modernbûnê tê bikaranîn.

Edebîyata zarokan ya modern bi nêzîkbûna dinyaya zarokan bala xwe daye rastîya zarokan û îzafiyeta wan. Bi gotineke din zarok di vê qadê de bûye navend û kevneşop, rastîya mezinan, dinyaya nirxan û bendewarîya civat û hwd. encax bi şertên pedagojî û derûnnasîya zarokan ve hatiye girêdan. Loma ev her du têgih wekî prensîbên binyadî yê edebîyata zarokan tên hesabandin. Subaşî (2021) ji bo famkirana her du têgihan ya ji aliyê nivîskarên ve hîskirina zarokatîyê derdixe pêş û ew destnîşan dike ku ev hîskirin nêrîna bi çavên zarokan, fikirîna bi hişên wan, bihîstina bi guhên wan, hîskirina bi dilê wan û ji van hemûyan girîngtir vegotina bi zimanê wan çêdibe. Li gor wî encax bi vî awayî berhemên li gorî zarokan yê edebî û estetîk tên afirandin. Ji ber vê yekê her çi dikeve dinyaya zarokan û her çi der û dorê ve dinyayê dipêçe ew wekî têkilîyeke rastîya zarokan û îzafiyeta zarokan bi hêmanên xwe şênber dike. Berhemek, qelîte û muteberîya xwe ji tevdehîya van digire. Helbet ferqa wan jî heye û ev ji aliyê şumûl, naverok û şîkil ve dikare bê diyarkirin. Ji ber vê yekê rastîya zarokan dikeve nav çarçoveya îzafiyeta zarokan û bi gelemperî ji aliyê hêmanên naverokê ve tê xuyakirin. Jiyan serleheng, bûyerên ku di jiyana zarokan de pêk tên û li gor bergehên wan be, tema û mijarên ku bala zarokan bikişînin, hewandina xeyal û listikan, vegotîneke ku zarokan ji xwe dûr nexîne û kêfa wan bîne, peyamên veşartî û hwd. di nav çarçoveya rastîya zarokan de dikare bê rêzkirin. Îzafiyeta zarokan jî hem ji hêmanên naverokî hem jî ji yê şîklî pêk tê û van hêmanan li goreyîbûna zarokan dipêve. Bi gotineke din îzafiyeta zarokan ew e ku hem ji hêla naverokî hem ji hêla şîklî ve sêwirandina berhemekê li gorî nêrîn û hîsên zarokan be.

Herçiqas îro edebîyata zarokan di gel modernbûna xwe weku qadeke serbixwe bê famkirin jî ev yek li dijî peywendî û tesîrkirina li hev nîne. Çimkî modernbûn destûrê nade vê dijayetîyê û li gorî aqilê modern qadek xurtbûna xwe ji têngî û hêmanên qadeke din a derûdorê digire. Zarok jî bi jiyana, eleqe û hewcedarîyên xwe di nav edebîyata zarokan de di gel mijarên takekesî û civakî bi vî awayî dibe têngiheke lêzêdebûyî ya edebîyatê. Îroj pircureyîya nimûneyên berheman û nirxandinên curbicur yên li ser edebîyata zarokan dikare bê gotin ku ji ber vê piralî û firepeywendîyê çêdibe. Di nav jiyana îroyîn de zarok û mijarên cihêreng, têngiştin û pirsgirêkên li ser wan bi vî awayî şikil digirin. Sibe dê çi bibe, ew girêdayî şert û mercên dinyayê û guherîna nêzîkatîyên li ser zarokan e.

1. Pirsgirêknabend di Edebîyata Zarokan de

Di nav mijarên edebîyata zarokan de xaleke herî giring ew e ku pirsgirêkên zarokan di nav berheman de bîhêskirin. Tenê pirsgirêkên zarokan jî ne, bi gotina Şirin (2019, r. 44) çawa ku rastîya zarokan di nav rastîya dinê de ye û di ser de jî bi nêrîna zarokan ev li hev bikin û berhemek bi vî rengî bê nivîsandin, ew fikirandina sereke ya edebîyata zarokan e ku li gorî rastîya zarokan pêk hatiye. Ji ber vê yekê pirsgirêknabend li ser du hêlên hevpar şikil digire. Pirtûkên wisa ji aliyê kategorîyê ve di nav pirtûkên zarokan yên rasteqîn de tîhêbandin (Dilidizgün, 2018, r. 104).

Zarok, di nav jiyana xwe de hem ji aliyê geşedanê hem jî ji aliyê perwerdeyê ve divê xwedî karîna çareserîya pirsgirêkan be. Ev karîna ji bo wê/î wekî ezmûn, spartek yan jî pêdivîyêkê nîne. Lêbelê amanceke edebîyata zarokan ew e ku jiyane bi zarokan bide nasandin û di dema gavavêtina wan a nav jiyane de alîkarîyê bike. Ji bo vê yekê berhemên zarokan bi rewşeke xwezayî pirsgirêkên zarokan digire dest û dixwaze bi rêya van pirsgirêkan rê û rêbazên çareserîyê nîşanî wan bide yan jî zarok wan rê û rêbazan hîs bike û bixwe têbigihêje û peyda bike. Bi vî awayî edebîyata zarokan piştîgîriya zarokan dike û di rasthatina rewşên dijwar de jî ew bi taybetîya nivîs, wêne û hêmanên din rolekê pêk tîne.

Me binavkirina vê qadê weku “pirsgirêknabend” danî ku di lîteratura rojava da jî wisa ye. Ji bo binavkirina vê qadê navên wekî mijarên dijwar, mijarên hesas, mijarên dijber, mijarên mebestdar yên taybet û hwd. tîhêbandin, di gel ku bi gelemperî di lîteratura biyanî/rojawa de jî weku “problem-oriented” tê tercîhkirin (Yılmaz & Yakar, 2018). Herçiqas wisa bê binavkirin jî çareserî di nav pirtûkên berbehs de hêmaneke jêneger e. Ji ber vê yekê pirsgirêk û çareserî divê wekî temamkerê hev bîhêskirin. Kaya û Tanrıverdi (2020) jî balê dikişînin ser vê xalê û dibêjin di pirtûkên zarokan de bûyer û rewş ji belokirina pirsgirêkan zêdetir lêgerîna çareserîyê berbiçav dike. Li vir giringî li ser çareserîyê ye û ev jî derbasbûn û pakbûna pirsgirêkê dixwaze. Piştî van tesbîtan meriv dikare bibêje ku di eslê xwe de ev pirsgirêk û çareserîyên rastîya jiyane ne ku di edebiyata zarokan de jî bi awayîne xwemal xwe didin der. Çawa ku şev û sibe, tarî û ronî bi hev re ne wekî wan pirsgirêk û çareserî jî bi hev re ne û ji hev naqetin.

Li gorî Dilidizgün (2018, r. 108) pirtûkên pirsgirêknabend hin rastîyên ku ji aliyê xwînerên xwe ve nayên famkirin yan jî ew bi van re nikarin tîkiliyêke rasterast daînin bi saya edebîyatê dike nav dinyaya wan. Bêguman di vê mijarê de amanc û fokûs li ser pirsgirêk û çareserîyên wê kom bibe jî wekî rola avaker hêmanên din jî giring in. Her çî di jiyana zarokan de bikeve nav çarçoveya eleqe û hewcehîya wan ew hemû dibin babetên maqûl. Kêf û henek, şadbûn, pêşketina qadên geşedanê û hwd. wekî hêmanên hewceyî tîhêbandin û pirsgirêk jî bi gihiştina çareserîya xwe, wekî hêmanên din digihêje rewşeke asayî û maqûl.

Têgiha pirsgirêknabend, çawa ku di navê wê de jî xuya ye bi navbeynkarîya edebîyatê ji bo çareserîyê li rêyan digere. Temayên pirsgirêknabend bi taybetî di çarçoveya amancên edebîyata zarokan de cihekî berbiçav digire. Lêbelê tê zanîn ku hevparên edebîyatê hene û yek ji wan kêma bimîne berhemên edebîyatê duçarê qelsîyê dibin. Ji ber vê yekê di nav behsa edebîyata zarokan de

hevparên estetîk, amanc, rola takekesî û civakî bi hev re watar in. Loma temayên pirsgirêknabend divê tenê bi taybetîya xwe ya sereke neyê sînardarkirin. Edebîyata zarokan di vê mijarê de tenê ji aliyê estetîk ve pênasîyeke kamil ji xwe re nabîne. Helbet estetîk di mijarên hunerê de nayê sistkirin û dema ew xal hat îhmalkirin rîskeke mezin pêk tê. Lêbelê rola takekesî û civakî jî nayê îhmalkirin. Wekî hevsengîyê hêmanên takekesî, civakî û estetîkê û hunera edebîyata zarokan di nav xwe de dikin hêzeke duhêlî. Eger wisa neyê famkirin edebîyat wekî wesayîteke şikestî tê qebûlkirin û hevsengîya têgihên estetîkê û yên jiyana wê çaxê şikestîyê dixwin. Ji ber ku pirsgirêknabend di nav jiyana de li ser probleman disekine û bi saya edebîyatê jî li çareserîyên wan probleman digere, ev yek di hunerê de girêdayî kontekstê ye û ji destên hevparên edebîyatê yên ji xeynî estetîkî jî meşruîyeta xwe xweyî dike. Di vê peywendê de sîdwergirtin û bikaranîna hêmanên li derveyî estetîkê di tewereya estetîkeke xurt de dibin hêmanên temamker ên estetîkê.

2. Temayên Pirsgirêknabend

Temayên pirsgirêknabend û çareserîyên wan dikare di bin çend sernavan de bîn dabeşkirin. Herçiqas temayeke pirsgirêknabend bi têkildariya xwe bikeve bin sernavên curbicur jî dîsa bi taybetî û nêzîkbûna xwe di bin sernavê de dikare bê bicihkirin. Bi vî awayî temayên pirsgirêknabend yên wekî takekesî û civakî ji hev cuda dibin. Hin tema hene ku bi naveroka xwe wekî civakî yan jî takekesî dikare bê hesabandin. Carinan hin tema bi her du alîyan ve jî eleqedar e. Dîsa temayek bi nêzîkatîyên cihêreng ji pir hêlan ve dikare bê nixandîn.

Li gor Yılmaz û Yakar (2018) li ser temayên pirsgirêknabend di qadê de xebatên curbicur wekî mirin, cihêbûn, piçandî, astengdarî, şidet û zordariya hevtemenî hatine kirin û ev temayên berbiçav in û dîroka wan xebatan jî bi qasî niv sedsalekê bi paş de diçe. Lêkolera di cihekî din de temayên ku bêtir tîr qalkirin û nivîsandin wiha rêz dikin: koç, astengdarî-cihêrengîya takekesî, şidet, cihêbûn, mirin, feqîrî, zarokên xebatkar, zarokên sêwî û bê dêûbav. Dilidüzgün (2018, r. 108-109) jî bo vê yekê behsa nakokîyên malbatê, têkçûna peywendîyê, jiyana bajêr, dabeşbûna civakî, pirsgirêkên jiyana dibistanî û pişeyî, astengdarî, mirin, hesasiyetên hawirdorê, bandorên li ser zarokên xebatkar, nêzîkatîyên siyasî û civakî wekî nimûne rêz dike. Di çarçoveya van iqtîbasan de temayên pirsgirêknabend dikare wiha bê dabeşkirin û rêzkirin: Pirsgirêkên takekesî wekî mirin, astengdarî, zordariya hevtemenan, fobîyên curbicur, cihêbûna dêûbavan, nexweşî, tenêbûn û hwd.; pirsgirêkên civakî jî wekî şer û heremên ku tundûtîjî lê hene û tesîra wan li ser zarokan, koç û penaberî, serhildan, feqîrî û zarokên xebatkar, zarokên kûçeger, parastina hawirdorê û hwd.

3. Taybetîyên Pirsgirêknabend û Çareserîya Wê

Berhemeke edebîyata zarokan ya serkeftî bi gelemperî ji aliyê hêmanên wekî ziman, naverok, şîkil û wêneyî ve divê xwedî hin taybetîyan be. Bi pêwendîya van hêman û taybetîyan rastîya zarokan û îzafîyeta zarokan jî taybetîyên pîralî dihevine. Di temayên pirsgirêknabend û çareserîya wê de di bin van hêman û taybetîyên gelemperî de taybetîyên serbixwe jî dikare bê pêşkêşkirin. Li gorî destnîşankirina hin xebatan (Turan, 2005; Yılmaz & Yakar, 2018) jî bo temayên berbehs taybetîyên ku balê dikişînin wekî çend xalan dikare bîn rêzkirin:

- » Çareserî divê bi rehetî û tesadûfî nebe û mûhakemeya zarokan divê piçûk neyê dîtin.
- » Çareserî divê tenê bi destên mezinan xwe negihîne zarokan. Alîkariya mezinan dibe ku bibe, normal e lê ked û hewldana serleheng jêneger e.
- » Serleheng, divê kesayatekî bêkêmasî nebe û bi tevger û amancên xwe bi kesayetên di jiyana rasteqin de lihevkerî be.

- » Di lêgerîna çareseriyê de serlehang divê kêmasiyên xwe li aliyekî bihêle û qabiliyeta guherîn û dawîanînê jê bê.
- » Di çareserîya pirsgirêkan de divê tenê çareseriyek neyê nîşandan, ji zarokan re rê û rêbazên alternatîf û hilbijartî bîn pêşkêşkin.
- » Di çareserîya pirsgirêkan de divê serlêdana tundiyê tunebe.
- » Lehengên ku di navenda pirsgirêkan de ne divê bi tevger û kesayeta xwe pir marjînal nebin.
- » Divê pirsgirêk yeka gelemperî be û mînakên marjînal nebin malê gelemperîbûnê.
- » Di pirtûkên zarokan yê pirsgirêknawend de lehengên ku xwedî pirsgirêk in yan jî tûşî pirsgirêkan tên divê neyên amanckirin û wekî yekane çavkanîya pirsgirêkê neyên nîşandan.
- » Pirtûkên wisa divê nebe suîstimala hestan û merivên xwedî kêmasî û yên di rewşên dijwar de hêstirbaranî neke. Divê bi ked û hewldanekê bersîva pirsgirêkê bê dayîn.
- » Pirtûkên wisa divê wekî olana pirsgirêkên îdeolojîk neyên pêşkêşkin.
- » Bûyer û rewşên ku tên vegotin divê di çarçoveya tecrubeya zarokan de be.
- » Ji bo lehangên divê paşerojên pêkan bîn sêwirandin.

4. Têkilîya Pirsgirêknawend û Bîblîyoterapîyê û Cudahîya Wan

Di navbera pirsgirêknawend û bîblîyoterapîyê de tekilîyeke xurt heye. Bîblîyoterapî ji merivan re ji bo çareserîya pirsgirêkên wan yan jî ji bo ew xwe baştir nas bikin û fam bikin, amadekirina pêvajoyek e yan jî çalakîyeke pêkanîna sûdwergirîtinê ye ku bi navbeynkarîya berhemên edebî pêk tê (Öner & Yeşilyaprak, 2006, r. 559). Bi nêrîneke din bîblîyoterapî bi lihevkarîna demekê, pirtûkekê û merivêkî pêk tê (Öner, 2007). Hem navbeynkarîya berhemên hem jî guncavîya sê hemanên di edebîyata zarokan de ji bo temayên pirsgirêknawendî hewcedar in. Ji aliyê din ve amancên bîblîyoterapî û pirsgirêknawend ji pir hêlan ve dikeve nav çarçoveyekê. Öner û Yeşilyaprak (2006, r. 560) di pêvajoya bîblîyoterapîyê de hin amancan rêz dikin ku ev bi hêsaniyê dikarin wek yê pirsgirêkvandî ji bîn hesabandin:

- » Hiskirina tenênebûnê bi dîtina ku merivên din jî wan pirsgirêkan dijîn ên pê ra rûbirû maye.
- » Ji bo xwe û merivên din xwedîbûna hişyarîyekê.
- » Ji bo çareserîya pirsgirêkekê peydakirina rê û rêbazên curbicur.
- » Di jiyanê de dîtina wateyan û hilbijartina rol-modelan.
- » Di rûbirûbûna rewşên nû û curbicur de peydakirina halê guncanbûnê û derbaskirina dijwarîyên di pêvajoya guncanbûnê de.

Öner (2007) di xebateke din de ji bo pêvajoya bîblîyoterapîyê qala sê qonaxan dike ku evana di navbera çîrok û xwîner de pêk tên. Wekîhevîbûn û olandan, zelalbûn û xwenasîn û yê dawî yekkerbûn. Ev qonax hem ji aliyê pêvajoya xwendinê ve hem jî ji aliyê bandorên wê ve wekî berhemên pirsgirêknawend dikare bê famkirin. Ji ber van tesbîtan tê gotin ku ji xeynî şibandina pirsgirêknawend û bîblîyoterapîyê ferqa wan li ser hin taybetîyên teknîk kom dibe. Bi gotina Akgün û Karaman Benli (2019) bîblîyoterapî wekî klînik û geşedanî du beş in ku ya klînik ji aliyê pisporên derûnnasan ve di

wexta çêbûna rewşên pirsgirêkî de; ya geşedanî jî ji aliyê pispor û perwerdekarên ve ji bo pêşlêgirtin û çareserîya pirsgirêkan tê bikaranîn. Ji ber vê yekê dikare bê gotin ku di edebîyata zarokan de temaya pirsgirêknabend ji beşa bîblîyoterapîyê ya klînîk cuda ye û bi piranî dişibe bîblîyoterapîya geşedanî. Di pênaseya bîblîyoterapîyê ya Karagül (2018, r. 44) de jî çareserîya pirsgirêkên derûnnasîyê balê dikişîne. Bi vî awayî bîblîyoterapî bi gelemperî ji aliyê pêkanîn, pêvajoyê, pispor û hwd. ve li gor bikaranîna berhemên pirsgirêknabend xwedî taybetiyên serbixwe ye.

5. Hin Baldarî li ser Pirsgirêknabendîyê

Di nav mijarên edebîyata zarokan de taybetî, cudahî û manendîyên pirsgirêknabend û çareserîya wê hene. Bi xwendineke din çarçoveya pirsgirêknabend û çareserîya wê dikare di gel hin baldarîyan diyartir bibe. Herî pêşî berhemek li ser çî hewcedarîyan pêk hatibe ew hemû ji bo berhemên pirsgirêknabend jî carî ne. Ji ber vê yekê wesf û qelîteya edebîyata zarokan çawa bê ziman wisa berhemên berbehs jî taybetîyêkê dihewîne.

Cudahîya yekê ji berhemên din ew e ku pirsgirêknabend hem bi bêjeya mijar hem jî bi bêjeya temayê dikare bê binavkirin. Lêbelê tema ji bo pirsgirêknabendê li gorî mijarê guncavtir e. Wisa ku hem mijar hem jî tema bi navenda vegêranê re têkildar e, lê tema bêtir bi aliyê razber ê metnê re eleqedar e ku ew jî pirtir nêzî amancê ye. Mijar di nav metnên sewirandî de wekî hêmana bûyerê dimîne û axir li gor temayê li kêlekê cih digire. Tema wisa nîne û hem di xwendinên serveyî de hem jî di yên binveyî de karîger e. Bi gotineke din cudahîya tema û mijarê taybetîyêke pirsgirêknabendê nîşan dide. Wisa ku tema bi taybetîya xwe ya razber li pêş şenberîya mijarê ye. Loma dikare bê gotin ku ji bo pirsgirêknabendê bikaranîna temayê dirusttir e.

Her berhem li gorî xwe pirsgirêkekê dihewîne, lê ev hewandin wê nake berhemêke pirsgirêknabend. Yên ku nakevin vê çarçoveyê pirsgirêkên girêya rûdanê tên hesibandin û ev pirsgirêk weku pirsgirêkên di pirsgirêknabendê de tematîk nayên behskirin. Di metnên wisa de bal bi piranî li ser serpêhatîyê ye. Loma cudahîyêke din a berhemên pirsgirêknabend ew e ku ji metnên sewirandî yên din ji aliyê navendbûna pirsgirêkê ve cuda dibe.

Taybetîyêke din a pirsgirêknabend ew e ku di pirtûkên zarokan de bi piranî pirsgirêkên modern yên ku di navendê de zarok hene, hatine sewirandin. Berhemên çandî û hin cure û tema li derveyî vê şeweyê dimînin. Mînakên wekî cihêbûn, zordarîya hevtemenan, astengdarî, zarokên kûçeger û hwd. bi piranî temsîlên honakên modern in. Ji hêla din ve mînaka mirinê her tim heye û ew yek di berhemên çandî û gelerî de jî derbas dibe. Lêbelê eger ew di nav sewirandinê de neyê navendê û nebe wekî pirsgirêkekê tenê bi behskirineke kontekstî dimîne. Loma temayên pirsgirêknabend di bin edebîyata zarokan ya modern de derdikeve pêş.

Temayêke ku dibe pirsgirêknabend carinan dibe ku bala zarokan nekişîne û dûrî alema wan zarokan be jî. Lêbelê divê ev wekî menfaeta civakî bê dîtîna ku zarokan hînî pirsgirêkên jiyanê dike. Loma di beşdarbûna hin temayan de ya zarokan encax di gel şertekê dikeve çarçoveya îzafîyeta zarokan ku divê zarokê/i ew dîtibe û jiyabe. Pirsgirêknabend bi vî awayî bêtir mihtacî pêwendîyêkê ye. Wekî mînak wextê meriv bala xwe da ser temaya koç û penaberîyê dê ji pir hêlan ve bê nixandin. Hêmanên sîyasî, civakî, etnîk, erdnîgarî û hwd. taybetiyên vê temayê ne. Îcar mimkûn e di serî de bi dinyaya zarokên xwîner re eleqedar nebe û bala wan nekişîne. Loma ji bo balkişandinê hêmanên hevpar ên balkêşiyê wekî cihê listik, mîzah, serpêhatî û hwd. li kar in û tîna bikaranîn. Lêbelê amanca edebîyata zarokan a civakî ev e ku zarokan ji bo jiyan û paşerojê amade bike. Dinyaya mezinan û ya zarokan herçiqas ji hev cuda be jî divê tenê dinyayêke derveyî rastîyê û şîrîn û paqij nîşanî wan neyê kirin (Çiftçi, 2022, r. 169-170). Ji ber vê yekê hin temayên pirsgirêknabend temayên nerasterast in. Ev yek ji aliyekî ve edebîyata zarokan û bi taybetî temaya pirsgirêknabendê dike çarçoveya navzanistîyê.

Xaleke din a muhîm, xwendina berhemên pirsgirêknabend tenê ji bo zarokên xwedîyê wan pirsgirêkan nîne. Eger wisa bê famkirin ev dibe têgihîştineke li dijî civakîbûn, hesta parvekirinê û empatîyê. Amanc ew e ku bi navbeynkarîya van berheman nîşan bide her çî bê serê meriv jî divê dîsa meriv li ser xwe be, li ber xwe bide û bi hêvî li dinyayeke çê binêre û bigere. Kesên ku van pirsgirêkên di berheman nejiyane jî bi navbeynkarîya huner û edebîyatê bibin hev xemê wan pirsgirêkên berbehs da ku ew jî bibin merivine hêvîdar, parveker û avaker.

Pirsgirêknabend bi piranî di çîrokên modern û romanên zarokan da xuya dibe. Ev cure berhem ji aliyê taybetîyên xwe yê sewirandinê ve pirsgirêk û çareserîyên wê bi awayekî piralî nîşan didin. Loma ji bo peydakirina çareserîyên cihêreng û li ser fikirandin û muhakemekirinê bi kêrhatî ne. Di berhemên çandî de navend bi piranî li ser şîretê ye û bûyer li pêş e. Helbet cureyê helbestê jî pirsgirêkan dikare ji xwe re bike tema yan jî evana bihundirîne. Mînakên wisa jî hene. Ev tesbît ji bo cureyên din jî carî ye. Lêbelê temayên pirsgirêknabend di hin berhemên modern ên wek çîrok û romanên de wekî amanceke xurt xuya dibin.

6. Rêbaz

Ev xebat, bi rêbaza lêkolîna wesfî hatiye avakirin. Bi vî awayî herî pêşî qada edebîyata zarokan li gor temaya pirsgirêknabend û têkilîyên wê hatiye nîqaşkirin. Ji bo amanca xebatê berhemên mînak yê Kurmancî (telîf) û yê wergêrana Kurmancî li gorî analîza dokumanî hatine nirxandin û bi taybetîyên xwe hatine senifandin. Çarçoveya pirsgirêknabendbûnê ya metnê mînak li gorî temayên wan hatiye diyarkirin. Berhemên ku di navenda wê de pirsgirêkeke diyar tuneye, hatiye cudakirin. Piştî mînakên nirxandî di bin tema û kategorîyan de hatine bicihkirin û bi hin îqtîbasan hatine şirovekirin.

7. Çend Mînak ji Berhemên Telîf

7.1. Heyvîn Çima Ranazê

Pirtûka *Heyvîn Çima Ranazê* ji aliyê Sîya Sîtavê (2023) ve hatiye nivîsîn. Wênexêza wê Esmâ Ak e. Ji bo zarokên pêşdibistanî ye. Ji navê pirtûkê jî diyar e ku ranezan/raneketin ji bo zarokan wekî pirsgirêkekê hatiye nîşandan. Ranezan/raneketin hem ji bo tendurîstîyê hem jî ji bo geşedana zarokan rewşeke xirab e. Ji aliyê din ve ji bo dêûbavan jî pirsgirêkeke mezin e. Loma ev pirtûk, bi vî awayî bi ceribandina rê û rêbazinan li çareserîya vê pirsgirêkê digere. Di serî de ji bo destpêkê pîrsek tê pêşkêşkirin:

“Şev bû, her kes razayî bû, lê Heyvîn ranediza! Xew lê herimibû. Gelo çima? Dengê wê diçû her kesî û her derî û hemû cîranan” (r. 2).

Di pirtûkê de bi alîkarîya cîranên ajel yê sêwirandî ev pirsgirêk hinek sist dibe û bala zarokan dikişîne ser xwe. Bi saya vê sêwirandinê, zarok wekî temaşevanekî dikare rewşa xwe ji dûr ve temaşe bike û bi serlehenga pirtûkê re bikeve nav hêvîyêkê:

“Cîrana wan Legleg Xanimê îdare nekir, hat li derî xist û got: ‘Leq leq! Heyvîn çima ranazê? Gelo ez wê li ser piştî xwe bigerînim û bifirînim dê aş bibe? Leglegê Heyvîn girt, da ser piştî xwe, firand û gerand.

Heyvîn aş bû. Leglegê ev danî û çû mala xwe” (r. 4).

Di pirtûkê zarokan de divê pirsgirêk pir bi hêsanî neyên çareserkin. Di vê pirtûkê de sêwirandin berdewam e û pirsgirêk didome û bi alîkarîya cîranên din çareserî dewam dike û vegêran tê neqilkirin. Ji hêla din ve mînakên kenînê jî bi temaya pirsgirêkê re li hev dike û hevşengîyêkê diafirîne:

“Xêleke din Heyvînê dîsa dest pê kir û got: ‘Weee weee ûweee!’

Îcarê cîrana wan mirîşkê hat û got: ‘Qid qid qid qideqidqid!’ Heyvîn çima ranazê? Dibe ku birçî be? Ha vê hêka min bidê, belkî razê” (r. 6).

Her çi dikin Heyvîn ranazê û ev rewş berdewam dike. Cîranên wan ên din çêlek û beq jî tîn û li gorî xwe tiştêkî dikin. Heyvîn hinekî aş dibe, lê dîsa jî ev pirsgirêk çareser nabe. Pirtûk di dawîyê de bi strana dayîka Heyvînê diqede:

“Hopanî! Hopanî!

Kêziya min a panî

Avête golanî

Gola min qamiş e

...” (r. 13).

Ev mînak, bi canîkî di navbera Heyvîn û dayîka wê de hezkirin û têkilîyeke xurt ava dike. Herçiqas li vir gerîna çareserîyê bi destê serlehengê nebe jî piçûkbûna serlehengê vê xisûsiyetê safî dike. Ji ber ku Heyvîn li gorî vegêranê wekî pitik tê famkirin.

7.2. Aryen Diçe Bijîşk

Aryen Diçe Bijîşk, ji hêla nivîskar Ridwan Polat (2023) ve hatiye nivîsandin. Wêne jî ji hêla Ahmed Birî ve hatiye xêzkirin. Temenê xwînerîya vê berhemê serdema pêşdibastanê ye. Ev berhem ji bo zarokan mijareke dijwar vedibêje. Nexweşbûn û çûyina nexweşxaneyê ji bo zarokan rewşeke tirsê ye. Zarok hem bijîşkan mereq dikin û carinan ji mezinan dipirsin ka ew çi dikin hem jî ji ber nexweşî, derzî û êşê ditirsin. Loma ji bo kontrol û muayeneyê û hwd. çûyina cem bijîşk ji bo wan wekî pirsgirêk tê hesabandin. Ji hêla din ve berhem li ser bûyer û serpêhatiyên nexweşxaneyê ye û di berhemê de pişeyek wekî hînkêr tê pêşkêşkirin:

“Dêya Aryenê di destê wê da tabletek hat jûra wê ya listikê. Ji nişka ve jê ra got:

‘Keça min sibê divê em biçin bijîşk, ji bo kontrola te ya mehane.’ Piştî van gotinan Aryenê hinekî tirsîya. Di dilê xwe da digot.

Îcar ev kontrol ji kû derket, off off...! Dayê” (r. 2).

Di berhemê de ji bo çareserîya wê pirsgirêkê diyarî û daxuyanîya dayîka wê, alîkarî û axiftina çêker ya bijîşkê û xweamadekirina serlehengê balê dikişîne. Bi taybetî tevgera serlehengê wekî gaweke giring dikare bê hesabandin:

“Dayika wê di rojbûna wê da, seta bijîşkan diyarî wê kiribû. Aryen jî weke bijîşkekê, pêlistokên xwe danîn ser maseyê û dest bi kontrola wan kir” (r. 3).

“Dayika Aryenê, dema razanê hat jûra wê û ji bo xewnên xweş bibîne çirokekê jê ra xwend. Paşê jê re wisa got: ‘Keça min ez dizanim tû nexweş î. Jixwe tu dizanî em her meh diçin kontrole.’ Keça xwe maç kir û jê ra got: “Şev baş.” (r. 5).

“Bijîşk ji wan re got. ‘Tu bi xêr hatî Aryena delal’ Ez ê niha venêrîna te bikim û li kompîtûra xwe binivîsim” (r. 9).

Zanatî û ragihandineke serkeftî ya bijîşk di çareserîya pirsgirêkê de roleke giring pêk tîne. Wekî mînak bijîşk ji Aryen pirsra muzîkê dike û bala wê dikişîne dûr û derveyî pirsgirêkê û wekî listik wê hînî wê rewşê dike:

“Bijîşk Sîpan ji Aryenê re got:

‘Tu ji guhdarîkirina li muzîkê hez dikî?’

Aryenê got. ‘Belê.’

Bijîşk Sîpan got:

‘Em ê aniha guhdankekê bikin guhên te. Deng were kîjan guhên te, tu yê wê hêlê rakî jor’ (r. 12).

Aryen bi dîtina kiryar û ragihandina bijîşk Sîpan û bi tevger û atmosfera wî ya çêker ji tîrsa çûyina cem bijîşk difilite û ji dayîka xwe re wekî daxwaz wiha dibêje:

“Bijîşk Sîpan... got:

‘We pir baş li Aryenê mêze kiriye, ez we pîroz dikim. Mehekî şûnde ez dîsa li benda we me.’

Aryenê ji nişka ve kelecânî bû û ji dêya xwe ra got:

‘Dayê, dema ez mezin bibim, ez ê jî bibim bijîşk’ (r. 18).

7.3. Bajarê Morîyan

Di nav berhema *Bajarê Morîyan* ya Yehya Elewîferd (2016) de helbesta *Wendabûn* bi sernav û naveroka xwe wekî mînak dikare bê pêşkêşkirin. Pirtûk ji hêla Îlgar Rehîmî ve hatiye wênekirin. Ev berhem ji bo zarokên pêşdibistanê guncav e. Di vê mînakê de ji bo çareserîya wendabûnê xebateke komî heye ku ev di terza pirsgirêknawendîyê de gelek giring e. Helbest pirsgirêka wendabûnê û çareserîya wê wiha vedibêje:

“Wenda bûye moriyek

Li bazara mala me

Hinek li pey digerin

Li hewş û hola me

Morî bilez berhev bûn

Wendayî peyda kirin

Alî kirin bi hev re

Dê û bavê wî şa kirin” (r. 21).

Ev mînak, bi cureyê xwe jî dikare bi pirsgirêknawendîyê bê têkildarkirin. Tê zanîn ku helbest metnên rîtmîk û bi qafîye ne. Ji ber vê yekê zimanê helbestê bala zarokan dikişîne û kêfa wan ji helbestan re tê. Loma, ji bo temenê pêşdibistanê nivîsandina berhemên helbestkî dikare wekî rêbazeke guncav bê dîtîn. Helbest bi vî awayî ji bo çareserîya pirsgirêkan ji aliyê şeweyê ve hin derfetan dihundurîne û zarokan bi kêfxweşî nêzîkî pirsgirêkên wan dike.

7.4. Mîro Diçe Dibistanê

Mîro Diçe Dibistanê ji aliyê Mem Bawer (2021) ve di nav rêzepirtûkeke pêşdibistanî de hatiye nivîsîn. Wênexêzê pirtûkê Ahmed Biri ye. Temaya vê berhemê wekî tîrsa destpêkirina dibistanê dikare

bê hesabandin. Ev qonax mimkûn e bi navbeynkarîya mamoste di gel listik û helwesteke avaker bi hêsanî û xweş derbas bibe. Pirsgirêk bi serleheng Mîro û hevalê wî yê bi navê Soro re eleqedar e. Mîro û hevalên xwe ji bo amadekarîya çûyina dibistanê di nav motîvasyonekê de tîn vegêran. Lê Soro xwe ji wan dûr dixê û naçe dibistanê:

“Mîro û hevalên wî, serê sibê, dê biçûna dibistanê. ... Soro nedixwest here dibistanê. Di dilê xwe da digot: ‘Ez ê nikaribim wêneyên xweşik xêz bikim. Mamoste dê bi min ra bixeyîde.’ Ji ber vê gelekî ditirsîya.” (r. 3).

Haya Mîro ji Soro tune:

“Mîro çû hundir, hemû hevalên wî li fêrgehê bûn. ... Paşê çû li cîyê xwe rûnişt. Çavên xwe gerandin, lê Soro xuya nedikir.” (r. 8).

Piştê dem diguhere û Soro biryar dide û diçe derê dibistanê û bi alîkarîya Mamoste û hevalên xwe beşdarî wan dibe. Bi wî awayî adaptasyona Soro tê şûnê û pirsgirêka wî çareser dibe. Lebelê ev pirsgirêk herçiqas ji aliyê Soroyê xwediyê pirsgirêkê bê helkirin jî hinekî tesadufî pêk tê û ev yeka hinekî agahî yan jî piştvanîyeke sêwirandî dixwaze. Soro çima ji nişka ve ji biryara xwe vegehrîya û çû derê fêrgehê? Çi bû ku wî ev gava krîtîk avêt? Her zarok ji destê pirsgirêkan wisa bi rahatî û di carekê de nikare bifilte. Loma di pirtûkên zarokan de guherîna ku pêk tê divê hem di carekê de nebe hem jî bi şeweyeke rasteqîn pêk bê:

“Çenteyê Soro li piştê wî bû. Heta nivrokî li der û dora dibistanê gerîya. Lê belê bêriya hevalên xwe kiribû. Hat ber derîyê dibistanê û li derî xist.

Mamoste got: ‘fermo were hindir.’ Soro got. ‘Mamosteyê min bibore. Min nedixwest ez werim dibistanê. Lê belê poşman bûm.’ Mamoste got: ‘Dibistan pir xweş e. Mirov bi hevalên xwe ra fêrî gelek tiştên xweş dibe. Kerem ke were rûne’” (r. 20-22).

Di dawîya pirtûkê de tê dîtin ku herçiqas Soro beşdarî hevalên xwe û pola xwe bibe jî pirsgirêka wî di nav mentîqa geşedaneke de nayê helkirin. Çareserî pir lawaz dimîne. Mamoste û hevalên wî xêzên wî gelek dicibînin û ev yek nikare pirsîyarên xwîneran bi dawî bike. Çimkî pirsê hîskirina ewil ya Soro ya ku dê wêneyên nexweşik çê bike “çima hebû?” divê bihata bersivandin. Ji ber nebûna vê pêbawerîya bi metnê dişkê, xwîner pir zû jê aciz dibe û zewqeke edebî jê nagire û dixerixe:

“Soro wêne boyax kir. Mamoste wêneyê Soro gelek eciband. Hevalên Soro jê ra li çepikan xistin. ...” (r. 22).

7.5. Seta Hitokê û Papûşko

Seta *Hitokê û Papûşko* ji aliyê Newaf Mîro (2019) ve hatiye nivîsandin. Wênexêz Oğuzhan Kodalak e. Di nav setê de *Baxçeya Zarokan* (Mîro, 2019a) û *Nexweşî* (Mîro, 2019b) li ser pirsgirêkan radiwestin. Temenê xwendinê serdema pêşdibistanê ye.

Baxçeya Zarokan, pirsgirêka tîrsa çûn û destpêkirina dibistanê vedibêje. Hitokê keçikeke piçûk e û hevalê wê yê bi navê Papûşko jî hirçekî pêlistok e. Hitokê serpêhatiyên xwe bi piranî ji Papûşko re vedibêje. Di vê berhemê de pirsgirêka berbehs wiha tê pêşkêşkirin:

“Min ser û çavên xwe şuştin wekî hercar. Dayê, porê min şe kir. ... Ez gelek kelecana bûm, ... Ji ber kû, îro cara pêşî ez ê biçûma dibistanê.

Gava em hatin ber derîyê zarokxaneyê, min nedixwest ez bikevim hundir. (r. 4-7).

Hêdî hêdî ew hîni cihê dibistanê dibe û agahiyên dayîka wê ji ji vî aliyê ve rola çêkirina hesta

wêrebûnê dibîne. Lêbelê ev ji aliyê çareserkerina pirsgirêkê ve têrî nake ku bi hêsani wekî şîret dikare bê hesibandin. Keda serleheng li vir kêr e û encama pirtûkê li gorî derûnasîya zarokan nehatiye sêwirandin. Hitokê dikeve rola mezinan û her wekî ku şîretan li xwe bike:

“Gava em ketin hundir, di hundir de gelek zarokên din jî hebûn. ... Gelek hevalên min jî çêbûn. ...

Oyy oyy! Gava dayê xwest here, min hişk bi destê wê girt û berneda. Min dixwest ez bi dayê re vegerim malê. Lê dayê ez girtim hembêza xwe û ez maçî kirim. Dayê gote: ‘Ev der dibistan e. Dê hevalên te çêbibin, tê li vir bilîzî û hînî tiştên nû bibî.’ (r. 7-9).

Berhema *Nexweşî* jî ji navê xwe xuya ye ku li ser nexweşîyê disekine û vê dijwarîyê bi zarokan dide nasandin. Hitokê bi gotina dayîka xwe nake û di hewayê sar de kincên minasib li xwe nake. Ji ber vê yekê nexweş dikeve û bi vî awayî giringiya pêşgirîyê fam dike:

“Papuşkoyê min î delal, ez îro bi dayê ra çûm sûkê. ... Fanêleyek hebû çiqas min jê hez kir. Lê ji ber ku tenik bû, dayê ji min re nekirî. Dayê qet min fêr nake. Ew dibêje; zivistan tê, divê kincên te qalind û germ bin. Û peyva wê ya her car: ‘Sar e, serma ye, kincik bav û bira ye.

Lê ji xwe tu dizanî Papuşkoyê min î delal. ... ez çûm nav parka zarokan ya li ber mala me. ... Min têêra xwe lîst. Ez çiqas şa bûm ku haya Dayê jê çênebû. Û tew kincên qalind jî ne li min bûn. Lê êvarê canê min sincirî û ez nexweş ketim. ... Ma tu dizanî Papuško! Min fêr kir ku gava kincên meriv qalind bin, mirov dikare li ser berfê û qeşayê jî bilîze” (r. 3-9).

7.6. Xwezî Bi Wan Rojan

Xwezî Bi Wan Rojan romaneke ji bo nûciwanan e û ji bo temenê ji salên 9-11 û berjortir hatiye nivîsandin. Ji aliyê Îsmail Dîndar (2019) ve hatiye nivîsandin û wênexêz jî Necmeddîn Biri ye. Li ser jiyana wan gundî û qaçaxçîyan radiweste ku di kêleka sînor de dijîn. Bi vî awayî di gel vegotina serlehengê di berhemê de hin bîranînên xweş û eşbar tînin zimên. Jiyana Celal û yê cîran û gundîyên wî bi temayên heremên ku tundûtîjî lê heye, koç û serhildan lê çê dibe, bi hev re dikare bê nîşandan. Ev her du tema di berhemê de bi têkilîyêkê cih digirin. Berhem, di navbera her du hêlên sînor de vegêrana bûyerên tundûtîjîyê ya li hemberî jiyana gundî û zarokan e. Piştê di dawîya pirtûkê de jiyana û dijwarîyên jiyana cîranên wan ên koçber tê pêşkêşkirin. Hem bîrakirina jiyana berê û tama wê hem jî sextîya heremên ku tundî û eş naqedin tînin ber çavan:

“Dêya min bi kelecaneke mezin, digot.

-Li min pepûkê, li min rebenê, li min evdalê! Qaçaxçî û esker li hev qewimandin. ...

Dengê girîyê zarokan, tevî qîjeqîja tivingan bûbû, gund bi yek carê şîyar bûbû, li serê banan, ji nav nivînan, li dengê guleyan guhdarî dikirin û li ronîya guleyên şanîdanê yê ku ji tivingên leşkeran derdiketin û ezmanî ronî dikirin, temaşa dikirin” (r. 24-25).

“Rojê ku cîranên me, bavê hevalê min Şengo û dapîr û bapîrên wî bi rê ketin û berê xwe dan rêya çûnûnehatinê...

Heta kaset bi her du serîyan dihate guhdarkirin, ev silav û ev gazin çend caran dubare dibûn, kes nedizanî. Pîrsa xanîyên xwe dikirin, gelo hilweşîyane yan li ser pîyan in...

Di gundê me de sê çar mal mabûn ji êzidî û suryanan lê gundên derdorê yê ku xwerû suryan an êzidî bûn, tenê yek mal jî nemabû. Gund ji mirovan xalî bûbûn” (r. 30-34).

Di dawîya romanê de ji bo çareserîyê nirxa wekhevîyê tê vegotin û kiryarên ku li dijî vê yekê ne tên rexnekirin. Encamên tundîyê û cudakirina gel û çandên din ku li dijî mirovayetîyê ne tên redkirin:

“Em ligel komek zarok bûbûn dê û bav. Zarok li benda me û gezek nanê bi xweşî û şahî bûn ku ev jî mafê her zaroka/ê li ser rûyê erdê bû; çî reş, çî spî. Çî kurd, çî suryan, çî alman û çî êzîdî...” (r. 45).

Ji aliyê din ve di vê romanê de li ser vegotinê hinek hestên mezinan ên wekî hesreta demên berê jî xuya dike. Navê berhemê jî bi vî awayî dikare bê famkirin. Eger ji bo zarokan dinyaya mezinan ya nostaljik bê vegêran û zarok bi vê yekê negihîjin rastîya xwe ya îroyîn hin kêmasî dibe ku pêk bên. Di vê berhemê de ji aliyê naskirina dinyaya mezinan ve derfetên girîng hene lê ji aliyê vegotin û hestên ku tên veguhastin ve berhem hinekî din baldariyê divê.

Di edebîyata zarokan de bikaranîna tundiyê jî mijareke baldar e. Tundî rastîya dinê ye û zarok jî ji ber vê yekê carna têkildarî tundiyê dibin. Nivîskar nikare ji zarokan re dinyayeke cuda ya bêyî rastîyan bisêwirîne û wan ji jiyane dîr bixîne. Cureyê fantastîk jî axirî li ser rastiyên vêşartî rûdine. Ji ber vê yekê dikare bê gotin ku roleke edebîyata zarokan ew e ku xwînerên xwe ji bo paşerojê amade dike. Loma em dikarin bibêjin ku di edebîyata zarokan de pirsgirêk ne li ser tundiyê lê di veguhastina wê de ye. Eger tundî bi pîvaneke maqûl bê bikaranîn guncav e. Bi vî awayî, em dikarin bibêjin ku berhema mînak ji vî aliyê ve hêmanên xwe yê tundiyê di nav sêwirandina xwe de bi pîvaneke maqûl bi kar anîye. Di berhemê de hêvî, hezkirina jîyan û welêt û nixê mirovayetiye jî hene û ligel hêmana tundiyê tên pêşkêşkirin.

7.7. Ejderhayê Tirsonek

Ejderhayê Tirsonek çîrokek e û li gorî xwînerên 7 salî û berjortir dikare bê destnîşankirin. Nivîskarê wî Çetoyê Zêdo (2020) ye û li ser pirsgirêka ejderhayekî biçûk radiweste ku kêmasîya bixwebaweriyê dijî. Bi vegotîneke mîzahî pirsgirêk bi alîkariya hin bûyer û rewşan tê veguhastin:

“Dê û bavê Ejder ew ji dibistanê anîn. Diviyabû bi malbata xwe re dest bi firîne bikira. Malbata wî ji ejder re got: ‘Haydê, dema firîne ye. Bide dû me.’ û firîyan. Dema ku li xwe zivirîn dîtî ku Ejder nefîriyaye. Di cih de daketin cem Ejder û jê re gotin:

- Çî derdê te heye Ejder? Tu çima nafirî? Ejder pir fedî kiribû, got:

- Ez jî dixwazim wekî we bifirim lê gelekî ditirsim” (r. 13).

Pirsgirêka Ejder bi hêsanî nayê çareserkirin û xemgîniya wî hinek didome. Lê rojekê di daristanê de Ejder wîna dibe û rastî dînozoran tê û di navbera wan de bûyereke diqewime û Ejder bi ked û hewldana xwe di halekî matmayî de fam dike ku hêza firîne pê re heye. Ji ber vê yekê baweriyê bi xwe tine û bi vî awayî kêfa wî tê şûnê:

“Dînozoran xwe ji bo êrîşê hazir kiribûn. Ejder biryar da û baskên xwe li hev xistin û dengên ecêb derxistin. ... Ejder piştî ku halê dînozoran dît hinekî din wêrektir bû. Ewqas baskên xwe li hev xistin ji ber xwe ve bi hewa ket. Ejder dema ku bi carekê re xwe hewa dît ji kêfa agir ji devê xwe pijiqand. Ji tirsê agirê Ejder, her yek ji dînozoran bi aliyekî de reviyân” (r. 20).

8. Çend Mînak ji Berhemên Wergêrayî bo Kurmancî

8.1. Seta Dilşa

Seta Dilşa, rêzepirtûk in ku li gorî xwînerên di temenê pêşdibistanê de ne. Berhemeke wergêrayî ye ku ji Almanî bo Kurmancî hatiye wergêran û mijarên berhemê derbarê serpêhatiyên curbicir yê serleheng Dilşayê de ne. Di berhema orijînal a Almanî de navê serlehengê Conni ye. Wer dixuye ku ji bo avakirina nêzîkatîyeke çandî di pirtûkên seta bi Kurmancî û Zazakî de navê Conni wekî Dilşa hatiye guherîn. Nivîskarê wê Liane Schneider (2022) e. Wênexêz Eva Wenzel-Bürger, wergêr

jî Abdullah İncekan e. Di nav setê de hin pirtûk li ser pirsgirêknawend jiyanê disekinin ku ev pirsgirêknawend ji bo zarokan di hin cihan de dijarîyan dihewîne. Pirtûkên *Dilşa Wenda Dibe* (Schneider, 2022a), *Dilşa Dest bi Dibistanê Dike* (Schneider, 2022b), *Dilşa Hînî Ajotina Bisiklêtê Dibe* (Schneider, 2022c) wekî temayên pirsgirêknawend dikare bên hesibandin. Di vê serîyalê de pirtûkên din jî di nav jiyana zarokê de di çarçoveya temaya pirsgirêknawend de dikare bên şirovekirin. Lê mînakên ku navên wan hatine rêzkirin jî aliyê temaya pirsgirêknawend ve diyartir in.

Dilşa Wenda Dibe (Schneider, 2022a), mijara xwe ji wendabûna Dilşayê di dema kirîna cil û bergên de digere. Dilşa di pirtûkê de ji dayîka xwe du caran dîr dikeve û wenda dibe. Ev bûyer herçiqas xwînerên zarok bide tirsandin jî bi hin agahiyên dayîka Dilşayê tirsan wan dîtîre:

“Dema Dilşa bi cotek solên nû ji bo ceribandîna diçe û tê, ji nişka ve li aliyê din ê refikê coteke solên sporê yê sor dibîne. ... Ev solên nû pîr xweşik in; lê gelo îcar dayê kanê? Dilşa di nava refikan de lê digere û gazî wê dike.

Baş bû ku dikan ewqas ne mezin e û Dilşa dayê zû dibîne. Dayê jê re îzah dike ka divê ew çî bikin, dema ku ew careke din di dikanekê de hevdu wenda bikin. Divê Dilşa biçê ber kasayekê û ji firoşkarekê re vê yekê bibêje. Mikrofoneke wan heye û dikarin pê di tevayîya dikanê de gazî dayê bikin” (r. 8-9).

Di pirtûkê de wendabûna Dilşayê ya cara duyem bêtir tirs û xofê dihewîne ku hem hesta tirsandinê dide xwîneran hem jî di dawîya vê dijarîyê de pêkanîna çareserîyê nîşan dide:

“Dilşa digere û digere. ... Lê dayê li wir jî tune.

Niha tiştê ku dayê gotibû, tê bîra wê: ‘Biçe cem kaseyekê.’ Lêbelê li vir kase li ku derê ye? Çavên Dilşayê tijî hêstir dibin. ...

Ji nişka ve dengê anonekê tê: ‘Dêya Dilşaya piçûk li ber kaseya li kêleka merdîwana otomotîk li hêviyê sekinîye” (r. 20-21).

Wendabûn ji bo zarokên piçûk tirs û bêçaretîyê dihewîne. Loma ev pirsgirêknawend ji bo zarokên piçûk travmatîk e. Hewce ye ku zarokên piçûk pê de pê de xwedî xweserîya xwe bibin û hînî vê dijarîya jiyanê bibin. Ev yek ji bo zarokan zû yan dereng divê pêk bê û zarok van tirs û xofên xwe li dû xwe bihêle. Di vê mînakê de pirsgirêknawend hinek hatiye îzahkirin û ev tiştê erênî ye. Ji ber vê yekê dikare bê gotin ku divê mezin di gel zarokan bikevin nav ragihandin û danûstandineke çêker û li ser pirsgirêknawend biaxivin.

Dilşa Dest bi Dibistanê Dike (Schneider, 2022b), ji navê wê diyar e ku li ser pirsgirêknawend tirsan çûn û destpêkirina dibistanê disekine. Bi vegotîneke erênî û kêfxweş kesayet, bûyer û cihên dibistanê dide nasandin û tirsan Dilşayê sist dike:

“Dilşa hê nizane ka ew ji bo dibistanê şa dibe yan na. Gava mamoste yekî bi hêrs be, wê çî bike? Mîna ku Dilşayê carekê di televîzyonê de dîtibû. Dibe ku baştir be ew hê jî biçê bexçeyê zarokan? Lê bavo dibêje: Êdî mamosteyên mîna yê di filiman de tunene. ‘Û ji bilî vê jî divê tu xwendinê hîn bibî. Hingê tu dikarî êvaran ji Yaqub re çîrokan jî bixwînî.’ Ev fikir li xweşa Dilşayê diçe.” (r. 5).

Dilşa Hînî Ajotina Bisiklêtê Dibe (Schneider, 2022c) qonaxê giring ya ji bo zarokan vedigêre. Dilşa wextê hînî ajotina bisiklêtê dibe, tûşî hin dijarîyan tê. Ev pirsgirêknawend bi alîkarî û rêveberîya dêubav dikeve rêya çareserîyê. Hin xeternakîyên ku tîr serê Dilşayê bi ked û hewldana wê axirî tîr derbaskirin.

“Heywax, li pêşîya wê sênc heye! Dilşa diqêre. ‘Zelal, meriv çawa fren dike?’ Pê re nagihîne, ew hema li sêncê diqelibe” (r. 7).

“... Bavo nişanî Dilşayê dide ku meriv pedalan û frena destan çawa bi kar tîne. ... Dilşa êdî dikare biajo. Pir hêsan e. Biskilêt naheje” (r. 14).

Dema ku Dilşa hîn ajotina bisiklêtê dibe, dibîne ku ev pirsgirêk tenê ya wê nîne. Zarokên din jî dibe ku li erdê kevin. Ev wekî normalîzasyona pirsgirêkan dikare bê nişandan û ji bo çareseriyên wê jî bibe mînak:

“Di quncikekê de pedala Zelalê digihê erde. Zelal jî pê re xiş dibe û li erdê dikeve” (r. 22).

8.2. Seta Morîs

Seta Morîs, berhemeke wergêran e û ji bo xwînerên di temenê pêşdibistanê de hatiye amadekirin. Hin serpêhatiyên kûçikekî bi navê Morîs tên vegêran. Nivîskara rêzepirtûkan Lotta Olsson (2009) e. Wênexêz Maria Jönsson, wergêr jî Amed Tigrîs e. Pirsgirêkên temenê berbehs di hin pirtûkên setê de di gel hin dijwarîyan tên çareserkin. Pirtûkên ku wekî pirsgirêknawend bîn hesabandin di seta Morîs de ev in: *Morîs li ber Malê ye* (Olsson, 2009a), *Morîs li Mêrga Mezin* (Olsson, 2009b), *Morîs li ba Berber* (Olsson, 2009c).

Morîs li ber Malê ye li ser tenêmayînê radiweste. Rojekê xwediya kûçikê piçûk wî li malê tenê dihêle û Morîs vê rewşê ji xwe re dike xem. Lê mezinbûna temenî hin rewşên nû ji bo zarokan pêk tîne. Loma pirsgirêka tenêmayînê û rûbirûbûna bi vê rewşê re rastîyeke jîyanê ye û divê çareserîya wê pêk bê:

“Ji bo ku Morîs bi tenê li malê bimîne hîn biçûk e. Xwediya Morîs weha difikire. Û Morîs bi xwe jî weha difikire. Gelek, gelek biçûk e. Lê rojekê xwediya Morîs dibêje: ‘Îro divê demeke kurt tu li ber malê bî. Tu nuha êdî mezin î.’ Anuha Morîs qet naxwaze mezin be. Anuha Morîs dixwaze pir biçûk be. Ewqas biçûk be ku nikaribe li ber malê be. Lê xwediya wî piçekî wî mist dide û dibêje: ez zû tîm. Û ew diçe. Ew her diçe! Morîs li malê bi tenê dimîne. (r. 8-9).

Meriv bi hêsanî hîn vê rewşê nabin. Kûçikê piçûk ji dengê bayê ditirse bêyî ku bizane ew dengê bayê ye û di nav malê de ev tirs demekê berdeham dike. Ev yek jî divê heta pîvanekê hebe û tirs jî aliyê zarokên xwîner ve jî bê hîskirin. Serleheng Morîs ji bo şikandina tirsê du sê ceribandînan din jî dike. Wekî mînak li ber derî disekine lê derî venabe û paşê dev jê berdide. Lêbelê ked û hewldana wî girîng e ku li çareserîya pirsgirêka xwe digere. Di dawiyê de xwediya Morîs tê û kifş dibe ku ev deng yê bayê ye û ev tiştêkî asayî ye. Pirsgirêk wisa normalîze dibe:

“Dûre mal ji binî ve bêdeng dibe. Bêdengîyeke bitirs. ... Hingê ji nişka ve dengê seyr dibihîse. Ev çi bû gidî? ... Dema xwediya wî kilîtê li derî dixê, ... Xwedî dibêje; ‘Wîî tu li vir î! Tu çi jêhatî yî!.. Bayî pencera mutfaxê vekiriyê, ma tu tirsîyayî?’” (r. 14-22).

Morîs li Mêrga Mezin jî wekî *Morîs li Ber Malê ye* li ser tenêmayîna piçûkan radiweste. Xwediya vî kûçikê dixwaze ew bi tena serê xwe bimîne û hîn vê rewşê bibe:

“Morîs ne kûçikekî mezin e. Morîs gelek biçûk e. Ji bo Mêrga Mezin hîn biçûk e. Lê rojekê xwediya Morîs dibêje: ‘De baş e! Ez te berdidim, tu dikarî piçekî bilîzî.’ Û ew Morîs berdide. ... Xwediya Morîs nexuyaye. Morîs di çiyê xwe de sip û sar dibe. Gelo ew çûye malê? ... Ji nişka ve dibihîse ku yek bang dike û dibêje ‘Morîs!’” (r. 9-22).

Morîs li ba Berber li ser hînkirina çûyina cem berber disekine û ev ji bo zarokan rewşeke nû ye û dibe ku wekî pirsgirêk pêk bê. Ji ber ku rewşeke nû ye, hînîbûna wê jî hin dijwarîyan dihewîne. Morîs jî pê de pê de hînî karê berber û derdorê dibe:

“Morîs pêşiyê xwe gelekî bi tenê hîs dike. Lê piştê dibîne ku ew qet jî ne bi tenê ye” (r. 16).

Serleheng bi çavderiyên xwe hîn dibe ku çûyina cem berber û karê wî tişteki xweşik e. Piştê bala wî diçe ser bûyerên din jî:

“Pêşiyê Morîs tê şamponkirin. A rastî ew ji vê yekê hez nake. Lê nuha kêfa wî jê re te. ... Û dûre tê zuwakirin. ... Û piştê li ser masayekê radiweste. Li hember awêneyeke weha mezin û mezin. Morîs difikire, gelo ê nuha çi bibe?” (r. 18).

Di dawîya pirtûkê de tîrsa Morîs a ku ji ber çûyina cem berber lê peyda bûbû, dadigere hezkirinê û tîrsa Morîs qet namîne:

“... Pêşiyê berber aliyekî diqusîne. Şeqeşeqa meqesê ye. Û Morîs xwe ji cî tev nade. Piştî demekê Morîs his dike ku qet natirse” (r. 20).

8.3. Zarokên li ber Tevna Mehfûrê

Zarokên li ber Tevna Mehfûrê ji du çîrokên dirêj pêk tê û li gorî xwînerên 10-12 salî û berjortir e. Nivîskarê wê Hûşengê Moradiyê Kirmanî (2022) ye û ji hêla Kenan Subaşî ve ji Farsî hatiye wergeran. Çîroka *Nimiko* serpêhatiya zarokên feqîr û gundîyan e û li ser temaya zarokên xebatkar radiweste. Çîroka duyem ya *Rizo*, *Esedo*, *Xecîceyê* jî li ser heman temayê radiweste. Lê em ê di vê xebatê de tenê çîroka *Nimiko* binirxînin.

Di çîroka *Nimiko* de serleheng zarokêki xebatkar yê heft heşt salî ye bi navê Nimiko. Malbata Nimiko feqîr û neçar e û bavê wî ji hêla serdestan (mixtar û notirvanê gund) ve tê xapandin û pereyên ku di destê wan de hene, giş ji wan tê standin û di ser de jî wan dîkin deyndar. Ji ber vê yekê bavê Nimiko Yedullah herçiqas bixwaze kurê xwe bide xwendinê jî pêk nayê. Bi navbeynkarîya merivên sûdparêz û xirab (Maşoyê Şeytan) kurê xwe dide şola tevna mehfûrê li gundekî dûrî gundê wan.

“Bi kurtî her çi pêk hatibe jî tişteki ku ji destê me bê, nîne. Ew notirwanê zeviyan e, emên belengaz nikarin tişteki jî pê bikin” (r.13).

“- Ez lawikê xwe naşînim ser karê ristina mehfûran. Tu dixwazî bila bibe lord jî dîsa naşînim. ... - Ez dixwazim Nimiko bişînim xwendinê” (r.37-38).

“... Li nav gundan digere, zarokên sêwî û bêkes îcare dike û dibe dide ber destê mirovên ji xwe zalimtir. Piçek dilê wan naşewite. Wan cîgera xwe ji nav ruhê xwe derxistiye. ...” (r. 42).

Jiyan û qedera Nimiko ji ber vê rewşa neçarîyê dikeve nav lepên kedxwaran û li ser serpêhatiyên wî û hevalê wî yê bi navê Sefero dijwarîyên ku zarokên xebatkar dibînin tê vegêran û rexnekirin:

“Ev tişteki nû nebû. Maşoyê Şeytan her roj yan jî her hefte zarokê du zarok îcare dikir û dibire gundê jor” (r. 49).

Ji aliyekê ve pirsgirêknawend dikare di gel şeweya rexneyî bê pêşkêşkirin. Çimkî pirsgirêk bi xwezayî di nav xwe de tiştên ku bî rexnekirin û bî çareserkirin, dihewînin. Bi taybetî pirsgirêkên civakî ji hêlekê ve rexneya civakî ne:

“Eger hûn Xwedê û pêxember dinasin, çima rojekê vî Evdilahê notirvanê zeviyan naînine vir û hînî wî nakin ku Xwedê û pexember jî heyê? Da ku ewqas zilim neke” (r. 13).

Temayên pirsgirêknawend divê bûyer û rewşan ji destê şeweya dramatîk derxînin û rêyên xelasbûnê yê alternatîf nîşanî xwîneran bidin. Sefero alîkarîya hevalê xwe Nimiko dike û ew her du heval li rêyên xelasbûnê digerin. Heta vê gavê hêvî û hêzên hevalan baş in. Lêbelê di dawîya çîrokê de Sefero

serpêhatiyeke pir xirab dijî û bi şewata ku di şikeftê de dertê dimire. Li vir rexneyek heye ku eger zarokên di wî temenî de meriv bişîne karên ji wan girantir, ji xwe dûr bixe û bixe destê însanên kedxwar mimkûn e ku tiştên wiha xeternak bî serê wan. Ev yeka ji aliyê mafên zarokan ve hêmanên îhmal û îstîsmarê jî dide berçavan. Herçiqaqas ev dawî pir trajîk be jî bi temsîla Nimiko û Sefero nîşandana rewşa zarokên di wan halan de ne û ev nikare bê veşartin:

“Qirîna Sefero her çû kêmîr bû û rawesta.

-Bavo şewitîm, şewitîm, şew...

Nimiko hewar dikir û digiriya:

Sefero şewitî. Birevin şewitî” (r. 77).

Nimoko jî ji ber vê rewşê herçiqaqas şopa xelasbûnê peyda kiribe jî aqûbeta wî hinek nediyar dimîne. Vegera wî ya gund û rewşa malbata wî ji ber peyama ku bavê wî dabû serdestan dê çi bibe, ne diyar e. Dikare bê gotin ku vegêr bi zanafî ew der şêlû hiştibe û zarokek di nav agir de kuştibe û yekî jî serwindayî kiribe. Ev her du rewş jî pir asayî ne ku bî serê zarokên di wî temenî de yê ku ji malbata xwe dûr in. Bi vî awayî dikare bê gotin ku ev mînak digel mirina Sefero û aqûbeta Nimiko ya nediyar ji aliyêkê ve hinek hêvîşikestî dimîne. Lêbelê hêvî bi sembola gûza çargurçik ya Nimiko tê temsîlkirin. Peyva Nimiko ya di dawiyê de dibije “Ez li vir im” jî peyveke xurt û watadar e ji bo hêvîyê. Helbet di metnên zarokan de tenê dinyaya şîrîn û hêsan nayê vegotin lê dijwarî û rastîyeke pir hişk jî li gor zarokan divê bi sêwirandineke guncav û bi dozajêke maqûl bê vegotin:

“Nimiko nêzî şikeftê, li kêlêka kevirêkî rûniştibû. Xwe qincilandibû hev. Gûza çargurçik di destê wî de bû. Her diçû mitirb nêzîktir dibûn. Dengê zingezinga zengilê kera wan dihat bihîstin. Nimiko dengê xwe bilind kir:

-Hey...! Hey... Ez li vir im.” (r. 78).

8.4. Cinawira Gola Wanê

Cinawira Gola Wanê çîrokeke wergêran e û li ser temaya hişmendî û parastina hawirdorê radiweste. Ji aliyê Nivîskar Berfa Servîn (2020) ve hatiye nivîsîn û ji aliyê Betul Sînanoğlu ve hatiye xêzkirin û ji aliyê Mele Mihemed Kêrsî ve ji Tirkî hatiye wergerandin. Temenê xwînerîyê li gor metn û dirêjîya wê ji bo zarokên 9 salî û jortir dikare bê destnîşankirin. Li ser xwezayê û hezkirina wê yan jî hişmendiya wê hin pirtûkên din yê mînak di Kurdî de hene, lê ew wekî pirsgirêknawend nayên hesibandin. Çimkî di metnan de pirsgirêknawendbûn nebûye amanc û temaya sereke.

Di vê mînakê de parastina hawirdorê di gel serpêhatiya Cinawira Gola Wanê tê vegêran. Merivên bêhişmendî her ku diçe golê bi qirşan qirêj dikin. Serleheng di serî de hinek pasîf bimîne jî dû re dikeve pey parastina golê. Guherîna serleheng li vir pir giring e û ji xwîneran re dibe mînak. Lêbelê ev yeka tiştêkî hêsan nîne û ji vî aliyê ve livdarîya merivan zû bi zû nayê şûnê:

“Her ku gol qirêj dibû masiyan yek bi yek ber bi devê çeman ve koç dikirin. Dema koç dikirin jî ku çî yê wan hebû li pey xwe dihiştin” (r.13).

“Mirov çavnebar bûn. Lewre wan dixwest ku tevahiya xwezayê di bin xizmeta wan de be. Ew xwediyê vê hizra şaş bûn, lewre wan dar dibirîn, ajal dikuştin, li her cihî jî betonê avahî çêdikirin, bi bendevan pêşî herîkîna avê digirtin û ziyar didan xwezayê” (r. 21).

Ji ber vê yekê tehemula Cinawir Xanimê namîne û biryar dide ku micadele bike di gel merivên ku golê qirêj dikin:

Ferhat ÇİFTÇİ

Temayên Pirsgirêknawend di Edebîyata Zarokan de

“Çi dibe bila bibe, pêwîst e ez van mirovan bidim rawestandî. Ev gol mala min e, piştî ez mala xwe neparêzim ma çî wateya jiyînê heye, dibêje û dest bi êrîşê dîke” (r. 23).

Lêbelê ev kar bi tena serê wê nayê çareserkin. Ji ber vê yekê di pirtûkê de nirxa alîkarîyê derdikeve pêş û ev yeka bi destê zarokan û bi plan û ked û hewildanên wan xwe nîşan dide:

“Zarok bi kelekeke piçûk hatibûn giravê. ... Çawa Cinawir Xanim wan zarokan dibîne piçekî dilxweş dibe, ... Ew çîroka xwe ji serî heta dawî ji zarokan re vedibêje. ...

Zarok gelek li ber xwe dikevin û gelekî şerm dikin. Lewre ew ji mirov bûn. Heta îro jî qirêjkirina golê re tu xem nexwaribûn.

Zarok sozê didin Cinawir Xanimê ku dê ji niha û pê ve golê qirêj nekin û nehêlin kesekî din jî qirêj bike” (r. 29-30).

9. Tabloya Berhemên Mînak li gor Pirsgirêk û Taybetîyan

Di xebatê de mînakên ku ji aliyê pirsgirêknawendî û çareserîya wê ve hatine nirxandin, bi taybetîyên xwe dikarin bî nîşandan û berawirdkirin. Ji bo vê yekê tabloya berhemên mînak wiha ye:

H.	Berhem	Nivîskar/ Helbestvan	Cure	Temen	Telif/ Wergêran	Kategorî	Pirsgirêk/ Tema
1	Heyvîn Çima Ranazê	Sîya Sîtav	Çîroka biwêne	03-06	Telif	Pirsgirêkên takekesî	Pirsgirêka ranezanê
2	Aryen Diçe Bijîşk	Ridwan Polat	Çîroka biwêne	03-06	Telif	Pirsgirêkên takekesî	Nexweşî û tirs çûna bijîşk
3	Bajarê Morîyan (Helbesta Wendabûn)	Yehya Elewîferd	Helbest	03-06	Telif	Pirsgirêkên takekesî	Wendabûn
4	Mîro Diçe Dibistanê	Mem Bawer	Çîroka biwêne	03-06	Telif	Pirsgirêkên takekesî	Tirs çûn û destpêkirina dibistanê
5	Baxçeya Zarokan	Newaf Mîro	Çîroka biwêne	03-06	Telif	Pirsgirêkên takekesî	Tirs çûn û destpêkirina dibistanê
6	Nexweşî	Newaf Mîro	Çîroka biwêne	03-06	Telif	Pirsgirêkên takekesî	Nexweşî
7	Xwezî Bi Wan Rojan	Îsmail Dîndar	Roman	09-11+	Telif	Pirsgirêkên civakî	Heremên ku tundûtîjî, koç û serhildan lê heye
8	Ejderhaya Tirsonêk	Çetoyê Zêdo	Çîrok	07+	Telif	Pirsgirêkên takekesî	Kêmasîya bixwebawerîyê
9	Dilşa Wenda Dibe	Liane Schneider	Çîroka biwêne	03-06	Wergêran	Pirsgirêkên takekesî	Wendabûn

Ferhat ÇİFTÇİ

Temayên Pirsgirêknawend di Edebîyata Zarokan de

10	Dilşa Dest bi Dibistanê Dike	Liane Schneider	Çîroka biwêne	03-06	Wergêran	Pirsgirêkên takekesî	Tirsa çûn û destpêkirina dibistanê
11	Dilşa Hînî Ajotina Bisiklêtê Dibe	Liane Schneider	Çîroka biwêne	03-06	Wergêran	Pirsgirêkên takekesî	Dijwarîya hînbûna ajotina bisiklêtê
12	Morîs li Ber Malê ye	Lotta Olsson	Çîroka biwêne	03-06	Wergêran	Pirsgirêkên takekesî	Tenêmayîn
13	Morîs li Mêrga Mezin	Lotta Olsson	Çîroka biwêne	03-06	Wergêran	Pirsgirêkên takekesî	Tenêmayîn
14	Morîs li Ba Berber	Lotta Olsson	Çîroka biwêne	03-06	Wergêran	Pirsgirêkên takekesî	Tirsa çûyina cem berber
15	Zarokên li ber Tевна Mehîrê	Hûşengê Moradiyê Kirmanî	Çîrok	10-12+	Wergêran	Pirsgirêkên civakî	Zarokên xebatkar
16	Cinawira Gola Wanê	Berfa Servîn	Çîroka biwêne	09+	Wergêran	Pirsgirêkên civakî	Parastina hawirdorê

Encam

Temayên pirsgirêknawend di nav edebîyata zarokan de di gel berhemên xwe bi şeweyeke nû tên bicihkirin. Piştî serdemên kevneşopîyê bi geşedena pedagojîyê zarok bûne navend û bandorên vê yekê li ser berhemên zarokan jî xuya bûye. Hewcedarî û eleqaya zarokan pirsgirêkên wan derxistiye pêş û digel navbeynkarîya berhemên edebîyata zarokan çareserîyên wan hatine nîşandan. Bi vî awayî berhemên berbehs di bin prensîbên edebîyata zarokan de yê weku rastîya zarokan û îzafiyeta zarokan di gel hin taybetîyên din arasteyî qonaxeke nû û girîng bûne. Ji ber vê yekê di edebîyata zarokan de temaya pirsgirêknawend di nav sînorê xwe de xwe dispêre bikaranîneke taybet. Bi gotineke din vê temayê berhemên xwedî amanc derxistiye holê. Ev taybetîya xwedî amancbûnê jî ji aliyê estetîk û naverokê ve wekî hevşengîyek tê hesabandin. Çimkî hêmanên edebîyatê û bi vî awayî yê edebîyata zarokan hevdu temam dikin. Ango navbeynkarîya berhemeke edebî di vê rewşê de nirxa huner û estetîkê danaxîne û berevajî bi vê taybetîyê şênber dibe û derfetên takekesî û civakî di gel vê tekilîyê der tên.

Temayên pirsgirêknawend curbicur in û di bin kategorîyên takekesî û civakî de dikarin bî dabeşkirin. Ji bo kategorîya takekesîyê pirsgirêkên wekî mirin, astengdarî, zordarîya hevtemenan, hin fobî, cihêbûna dêûbavan, nexweşî, tenêbûn û hwd. dikare bî rêzkirin. Yê civakî jî wekî şer û heremên ku tundûtîjî lê heye, koç û penaberî, serhildan, feqîrî û zarokên xebatkar, zarokên kûçeger, parastina hawirdorê û hwd. dikarin bî destnîşankirin. Herçiqas temayek ji hêla piralîbûna xwe di bin kategorî û temayên cihêreng de bê diyarkirin jî ev yeka bi taybetîya têkildarîyê watarad dibe. Di vê xebatê de temayên pirsgirêknawend di edebîyata zarokan de di gel berhemên Kurmancî yê telîf û yê wergêrana Kurmancî hatine nirxandin. Heşt mînakên telîf û heşt mînakên wergêranê li gor temayên xwe yê pirsgirêknawend di bin kategorîyên takekesî û civakî de hatine diyarkirin. Piştî naverokên mînakên bi iqtîbasên rasterast hatine nîşandan û çareserîyên wan pirsgirêkan li gor hin taybetîyên pirsgirêknawend hatine şirovekirin. Bi vî awayî hatiye dîtin ku di metnên mînak de temayên pirsgirêknawend yê takekesî wekî ranezan, nexweşî û tirs çûna cem bijîşk, wendabûn, tirs çûn û destpêkirina dibistanê, qonaxa dijwarîya hînbûna ajotina bisiklêtê, tenêmayîn, tirs çûyina cem berber, kêmasîya bixwebawerîyê ne. Yê civakî jî li ser temayên pirsgirêknawend ên wekî feqîrî û zarokên xebatkar, parastina hawirdorê, heremên ku tundûtîjî, koç û serhildan lê heye, radiwestin. Herçiqas

Ferhat ÇİFTÇİ

Temayên Pirsgirêknabend di Edebîyata Zarokan de

di vê xebatê de mînakên ku hatine nirxandin temamê pirsgirêkan nîşan nede jî nêzîkatîyekê pêşkêşî xwîneran dike. Bergeha mînakine bi vî awayî dikare bibe temsîlek ji bo yên din.

Ji aliyê din ve hatiye tesbîtkirin ku li gor berhemên mînak di edebîyata zarokan de pirsgirêknabend di gel cure û temenên cihêreng ji xwe re eleqeyekê dibîne. Ev tema bi piranî ji aliyê çîrokan ve hatine bikaranîn. Ev yek bi metnên sêwirandî re dikare bê peywendîdarkirin. Lêbelê cureyên din jî ji bo van temayan guncav in. Di pirsgirêknabendiyê de temen jî hem ji bo zarokatîya zû hem jî ya dereng ji xwe re guncavîyekê dibîne.

Çareserîyên ku di metnên mînak de xuya bûne curbicur in. Hin mînak ji aliyê sêwirandinê ve hinek qelsîyan dihewînin û ev ji bo pêkanîna çareserîyan dibe ku bawerîyê hinek sist bike. Hin mînak jî di gel sêwirandîna xwe ya xurt hem ji aliyê ked û hewldana serlehengan ve hem jî ji aliyê çareserkirina pirsgirêkan ve agahiyên maqûl dihewînin. Bi vî awayî dikare bê gotin ku tenê ji bo berhemekê hilbijartina temaya pirsgirêknabend bes nîne û di gel vê yekê rêveberîya prensîbên pirsgirêknabend jî hewcedar e.

Çavkanî/References

Akgün E. & Karaman Benli G. (2019). Okul öncesi dönem çocuklarla bibliyoterapi: bir uygulama örneği. *Psikiyatride güncel yaklaşımlar*, 11(1), 100-111. doi:10.18863/pgy.392346

Çiftçi, F. (2022). *Mekânda Yitmek Dilde Barınmak-Mültecilik ve Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Dilidüzgün, S. (2018). *Çağdaş çocuk yazını-yazın eğitime atılan ilk adım* (Çapa 3yem). Weşanên Tudem.

Karagül, S. (2018). Çocuk edebiyatı ve bibliyoterapi. *Çocuk ve Medeniyet*, 3(6), 43-55.

Kaya, M. & Tanrıverdi, S. (2020). Sorun odaklı bir durumdan çözüm odaklı bir duruma yöneliş: edebî eserlerde karakter tahlili. *Journal of History School*, 46, 1784-1798. Doi: 10.29228/joh.43343

Oğuzkan, F. A. (2013). *Çocuk edebiyatı* (Çapa 10an). Anı Yayıncılık.

Öner, U. (2007). Bibliyoterapi. *Cankaya University Journal of Arts and Sciences*, 1(7), 133-150.

Öner, U. & Yeşilyaprak, B. (2006). Bibliyoterapi: psikolojik danışma ve rehberlik programlarında çocuk edebiyatından yararlanma, dnd. II. *Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu (Gelişmeler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri)*, rr. 559-565.

Subaşı, K. (2021). Nirxandina helbestên zarokan ên kurdî li gorî “rastîya zarokan” û “îzafiyeta zarokan”. *Mukaddime*, 12(1), 220-248. <https://doi.org/10.19059/mukaddime.803810>

Şirin, M. R. (2019). *Çocuk edebiyatına eleştirel bir bakış-çocuk edebiyatı nedir ne değildir?* (Çapa 2yem). Uçan At.

Turan, L. (2005). Arkadaş edinme güçlüğü çeken çocukların problemlerini çözmede çocuk edebiyatından yararlanma. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*(12), 124-135.

Ungan, S., Arıcı, A. F., & Şimşek, T. (2016). Çocuk edebiyatının kaynakları. Dnd. T. Şimşek (Ed.), *Kuramdan uygulamaya çocuk edebiyatı el kitabı* (çapa 4an) de. Grafiker. 163-216.

Yılmaz, O. & Yakar, Y. M. (2018). Türk Çocuk Edebiyatında Sorun Odaklı Yaklaşım. *Çocuk ve Medeniyet*, 3(6), 29-42.

Berhêmên Mînak yên di Xebatê de Hatine Nirxandin / Evaluated Sample Works

Bawer, M. (2021). *Mîro Diçe Dibistanê* (Wênesaz: Ahmed Biri). Dîyarbekir: Weşanxaneya Morî.

Dîndar, Î. (2019) *Xwezî Bi Wan Rojan* (Wênesaz: Necmeddîn Biri). Dîyarbekir: Weşanxaneya Morî.

Elewîferd, Y. (2016). *Bajarê Moriyân* (Wênesaz: Îlgar Rehîmî). Dîyarbekir: Weşanxaneya Hîva.

Kirmanî, H. M. (2022). *Zarokên li ber Tevna Mehîfûrê* (Wergêr: Kenan Subaşı). Stenbol: Weşanên Nûbihar.

Mîro, N. (2019a). *Hitokê û Papûşko-Baxçeya Zarokan* (Wênexêz: Oğuzhan Kodalak). Dîyarbekir: Weşanxaneya Morî.

Mîro, N. (2019b). *Hitokê û Papûşko-Nexweşî* (Wênexêz: Oğuzhan Kodalak). Dîyarbekir: Weşanxaneya Morî.

Olsson, L. (2009a). *Morîs li Ber Malê ye* (Wênesaz: Maria Jönsson), (Wergêr: Amed Tîgrîs). Swêd: Weşanxaneyê Apecê.

Olsson, L. (2009b). *Morîs li Mêrga Mezin* (Wênesaz: Maria Jönsson), (Wergêr: Amed Tîgrîs). Swêd: Weşanxaneyê Apecê.

Olsson, L. (2009c). *Morîs li Ba Berber* (Wênesaz: Maria Jönsson), (Wergêr: Amed Tîgrîs). Swêd: Weşanxaneyê Apecê.

Polat, R. (2023). *Aryen Diçe Bijîşk* (Wênesaz: Ahmed Birî). Dîyarbekir: Weşanxaneyê Morî.

Schneider, L. (2022a). *Dilşa Wenda Dibe* (Wênesaz: Eva Wenzel-Bürger), (Wergêr: Abdullah Încekan). Stenbol: Weşanên Nûbihar.

Schneider, L. (2022b). *Dilşa Dest bi Dibistanê Dike* (Wênesaz: Eva Wenzel-Bürger), (Wergêr: Abdullah Încekan). Stenbol: Weşanên Nûbihar.

Schneider, L. (2022c). *Dilşa Hînî Ajotina Bisiklêtê Dibe* (Wênesaz: Eva Wenzel-Bürger), (Wergêr: Abdullah Încekan). Stenbol: Weşanên Nûbihar.

Servîn, B. (2020). *Cinawira Gola Wanê* (Wênesaz: Betul Sînanoglu), (Wergêr: Mele Mihemedê Kêrsî). Van: Weşanên Sîtav.

Sîtav, S. (2023). *Heyvîn Çima Ranazê* (Wênesaz: Esmâ Ak). Îzmîr: Weşanên Na.

Zêdo, Ç. (2020). *Ejderhayê Tirsonêk* (Wênesaz: Ronî Battê). Stenbol: Weşanên Nûbihar.

EXTENDED ABSTRACT

The aim of this study is to examine problem-oriented themes in children's literature, focusing on Kurdish and Kurdish-translated children's books. Problem-oriented themes in children's literature are predominantly found in contemporary texts that deviate from traditional approaches. With the increasing importance of pedagogy in the modern era, child-centred works have become the cornerstone of children's literature. These works, shaped by the principles of child relativity and child reality, have gained significant attention. Texts that prioritize children's interests and needs focus on the child's world and experiences. In children's books featuring problem-oriented themes, the challenges faced by children—either directly or indirectly—and potential solutions are explored. In this regard, problem-oriented works in children's literature can be seen as purposeful texts. Through these books, children gain various perspectives on solving their own problems or addressing issues affecting others. They experience the guiding and supportive influence of literature, both linguistically and fictionally, in overcoming life's challenges.

Problem-oriented themes in children's literature encompass a wide range of topics and can be categorized into individual and social problems. Death, disability, peer bullying, phobias, divorce, illness, loneliness etc. can be listed as individual themes. Social problems, on the other hand, are reflected in themes such as war and violence, migration and refugees, resistance, poverty, child labor, street children, and environmental protection. Some of these themes possess both individual and social dimensions, allowing for a relational evaluation. While the exploration of these themes in children's literature highlights their functional aspects, the literary, aesthetic, and pedagogical qualities of children's literature play a complementary role in shaping these works. Additionally, there is a strong connection between children's literature and bibliotherapy. Both utilize the power of books to address specific problems. However, bibliotherapy is more specialized, involving structured applications, a defined process, and expert supervision, setting it apart from general problem-oriented approaches.

In this study, which employed document analysis as a qualitative research method, problem-oriented themes in Kurdish children's books and children's books translated into Kurdish from various languages were examined. To achieve this, works deemed suitable for evaluation within the scope of problem-orientation were identified. Children's books that did not address an individual or social problem as a theme were excluded from the study. Accordingly, a total of sixteen children's books written in various literary genres and aimed at different age groups—eight originally in Kurdish and eight translated—were analyzed, and their themes were categorized under individual and social problems. Direct quotations from the selected works were used to illustrate the findings related to the problems and their proposed solutions. These contents were evaluated within the framework of the principles of children's literature and the requirements of problem-oriented themes.

The children's books and themes identified in the context of individual problems in the study are as follows: *Heyvîn Çima Ranazê* (sleep problem), *Aryen Diçe Bijîşk* (fear of illness and doctor), *Nexweşî* (illness), *Bajarê Morîyan/ Wendabûn* (getting lost), *Dilşa Wenda Dibe* (getting lost), *Mîro Diçe Dibistanê* (fear of starting school), *Baxçeya Zarokan* (fear of starting school), *Dilşa Dest bi Dibistanê Dike* (fear of starting school), *Dilşa Hînê Ajotina Bisiklêtê Dibe* (difficulty in learning how to ride a bicycle), *Morîs li Ber Malê ye* (being alone), *Morîs li Mêrga Mezin* (being alone), *Morîs li Ba Berber* (fear of going to the barber), *Ejderhaya Tirsonêk* (lack of self-confidence). The children's books and themes identified in the context of social problems are as follows: *Xwezî Bi Wan Rojan* (regions where violence, migration, marginalisation and struggle are experienced), *Zarokên li ber Tevna Mehfûrê* (poverty and child labour), *Cinawira Gola Wanê* (protecting the environment).

It is understood that the problem-oriented themes in the analysed works vary across age groups, from early childhood to late childhood. These themes are presented through different literary genres,

including picture stories, short stories, novels, and poems, with picture stories being the most prevalent form. It was observed that the analysed texts exhibited both weak and strong aspects in terms of their fictional structure. In some cases, coincidences were used to resolve the problems, which weakened the fictional structure and reduced its credibility. Conversely, in other works, the problems were resolved appropriately through the efforts of the protagonist, reflecting a stronger and more believable storyline. Additionally, some texts highlighted the positive influence of parents and adults, whose correct guidance and optimistic attitudes helped address the challenges. In works with a more tragic tone, life's harsh realities were portrayed in ways that aimed to align with a child's perspective. However, in some texts, the resolution was framed within an adult-oriented context, diverging from the realities of a child's experience. In this context, the importance of presenting a well-constructed fictional resolution, rather than merely addressing a problem as a theme in children's texts, has been recognised, alongside the necessity of adhering to the principles of children's literature and the requirements of problem orientation.